

Postmoderné transformácie onoho času

Tomáš Gál

Pocit posvätna je integrálnou súčasťou každého človeka, subjektu. Tento pocit zjavne vzniká spolu s príchodom prvého človeka (obrazne povedané) a možno do istej miery aj éru *homo sapiens* predchádza. Odhliadnuc od špekulácií rozpitvávajúcej pocity spájané s posvätnom z pozície hlbinej, vývojovej alebo najnovšie kognitívnej psychológie, takýto pocit pretrváva i do súčasnej doby v podstate vedou nedotknuteľný (nevysvetlený). Keďže však možno sledovať, ako sa jeho vyjadrenia náležite s ňou menia, fenomenologický rozbor, k akému inklinoval Mircea Eliade, je stále na mieste.

Každá primitívna spoločnosť vlastnila koherentný celok tradícií, vysvetľujúcich svet. (Eliade, 2003). Tieto tradície sa upínali k bodu dávno stratenému, okamihu pôvodnej kreácie všetkého. Kreácie nepriblížiteľnej v priestore uloženej v niečase, *in illo tempore*, za onoho času.

Cieľom príríspevku je ukázať na niektoré príčiny, aspekty a výsledky transformácie podstatnej časti človečieho vnímania posvätna – uchýľovania s k onému času, *in illo tempore*. Príríspevok ukáže rekonštrukciu onoho času v duchu Mircea Eliadeho, skonfrontuje ho s jeho modernistickým východiskom, časom moderny, a ukáže niektoré podoby, do ktorého sa transformoval po ústupe moderny.

K onému času bude pristupované slovníkom Mircea Eliadeho, ktorý sa týmto problémom zaoberal veľmi podrobne. Analyzoval ho pri množstve kultúr svojim fenomenologickým spôsobom a takto opísal vo svojom *Mýte o večnom návrate*.

Text sa zaoberá postmodernou, a tesne pred príchodom najlepších rokov postmoderny aj vzniká. Preto upúšťa od falošnej normatívnosti a s krehkými pojmami subjektivity, posvätna, metafyziky a podobne narába opatrne, s úctou, príliš ich nestláča, nenafukuje, neobrusuje im hrany, snaží sa rešpektovať každú stranu ich

kontextu...

Keďže v postmoderne nie je možné dopátrať sa pevných odpovedí, nekladie si práca žiadnu vedeckú otázku, na ktorú by musela jednoznačne odpovedať. Stáva sa skôr esejistickým zamyslením, než vyčerpávajúcou sumou pevne zapúzdrených faktov.

Eliadeho rekonštrukcia onoho času

Pri skúmaní onoho času treba zaujať jednoznačné východisko. Onen čas nie je **tento čas**. Nech bola **tá skutočná** doba kedykoľvek, nie je to teraz a nebolo to ani nedávno. Eliade nachádza paradigmu pre onen čas v archaickej predminulosti. Archaická spoločnosť je dualistická. Určite vníma svoje prítomno, každodennú realitu bytia, ťažšieho ako naše, avšak nepriríspejuje mu hodnotu. Na druhej strane vyberá zrníčka artefaktov i ekofaktov, ktoré sa vymedzujú z bežného žitia, zasluhujú si pozornosť, ktorá nekončí. „Predmety alebo úkony získavajú na hodnote a tým sa stávajú reálnymi, ak sa takýmto alebo onakým spôsobom podieľajú na realite, ktorá ich presahuje.“ (Eliade, 2003) Je to „cudzia sila“, ktorá opantáva objekt. Vošla doň hierofániou alebo rituálom. A objekt (napríklad skala, ale aj strom, prípadne vodná plocha) sa stáva sprítomnením vyššej sily, pretože uchováva túto vyššiu silu samou svojou existenciou, čo jej dáva hodnotu. Je to teda trvanie, permanentnosť, ktorá v premenlivom archaickom svete stáva sa garantom posvätna. Takto je to nevyhnutné. Aby mohla byť napríklad už vyššie spomínaná skala, posvätná aj pre väčšiu skupinu ľudí, musí byť dostupná; musí na ľudí, ktorý jej chcú vzdať hold, **vyčkať**.

Obdobne možno pristupovať k rituálu. Treba rozlíšiť správanie v šedej každodennosti fyziologických potrieb, od správania sa, ktorého hodnotu si človek uvedomuje. Takýmto sú úkony,

Axis Mundi

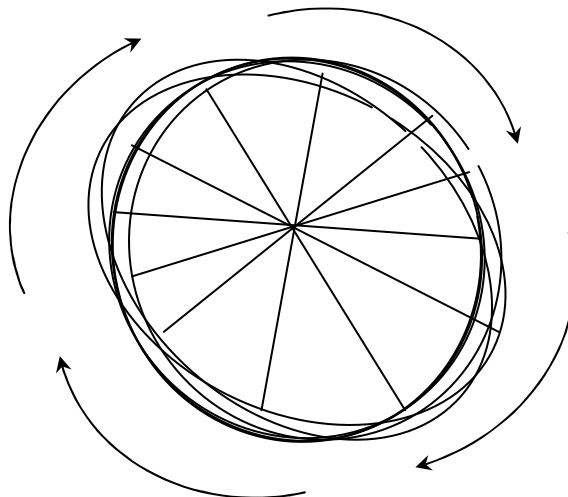
ktoré „reprodujú prvotní úkon, opakujú mýtický príklad.“ (Eliade, 2003) Avšak možno sa v skutočnosti o pravé opakovanie nejedná, je to skôr proces vykonania konkrétneho gesta, úkonu, ktoré je opäť hodné pozornosti. Tieto znovu realizované úkony, a sprostredkované predkami modelového archaického človeka, sú prenášané ním ďalej na neskoršie generácie. Rovnako ako kameň uchováva vzor, ktorý ho učinil posvätným, učinil ho oným kameňom. Rituálne správanie z generácie na generáciu, od pôvodných „nadprirozených bytostí“, (Eliade, 2004) uchováva pôvodný dizajn, zjavený predkom.

Človek archaického času sa sprítomňovaním pôvodnej kreácie na nej spolupodieľa. Aj keď to Eliade nehovorí, stáva sa každý posvätný (v širšom význame slova) objekt alebo okamih artifikálnym. Buď priamo človekom vytvoreným za vnuknutia vyššej moci, alebo vďaka takémuto vnuknutiu je mu pravá príčina existencie objektu, či prítomnosti okamihu, vysvetlená, aby ju mohol pomenovať, osvojiť si ju. A vstrebať do svojej kultúry, povedané moderným jazykom.

Ideál archaickej spoločnosti, sprítomňujúcej akt kreácie, je u Eliadeho rozpoznateľný ako malá skupina, spoločenstvo. Ich idol tvorí stred ich sveta, priestor, kde sa pretína svet človeka so svetmi (priestormi) vyšších bytostí zhora i z podsvetia – *Axis Mundi*. (Eliade, 2003). Akúkoľvek podobu nadobúda (od skalky, stromu, kola po chrámový komplex na veľkom brale), naberá charakteristiky stálosti v spoločenstve, ktorého je stredom. Posun však nastáva v okamihu jeho straty alebo zničenia. Vtedy preberá jeho rolu symbol, ktorý ho zastupuje. Tento je znovu prítomný v celej spoločnosti, aj keď teraz snáď skôr individuálne, vo vlastníctve každého člena. (Eliade, 2004b).

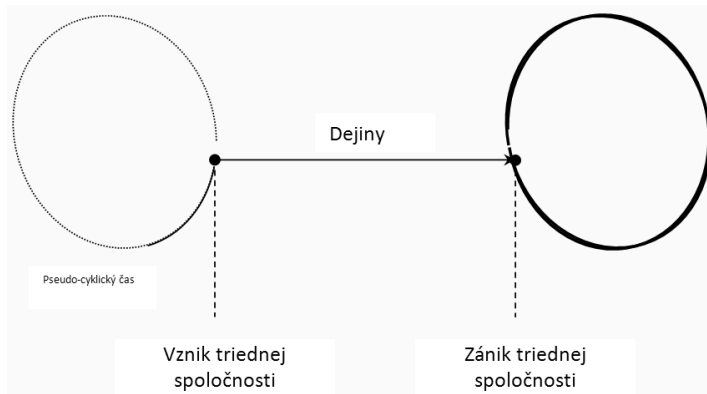
Strata pôvodného posvätného objektu tak môže byť prvým dejinným okamihom spoločenstva (inými môžu byť vpády ničiacich hôrd, prírodné pohromy, hladomory, choroby). (Eliade, 2003) Dejiny, respektíve udalosti, sú pre archaického človeka vždy negatívnou skúsenosťou. S touto sa musí vyrovnávať rovnako praktická časť

spoločenstva vo svojej profánosti, ako aj jeho kultúrna, duchovná časť, riešiaci impakt udalosti na koncept posvätna. Jedným z týchto spôsobov je prorocko náprava; opätovnej re-transformácie symbolu do svojej predlohy. Vzniká tak dejinný zmysel. Stále je dôležité sprítomňovať počiatok, pretože to je jediný kreatívny akt, ale už začína niečo byť aj v budúcom čase. Niečo bude.

Koncepcia cyklického času, ukotveného do roka, ktorý mohol byť slnečný, i lunárny, v tomto prípade delený na dvanásť častí.

Doba profétov ešte nie je historickou dobou. Členovia spoločenstiev sa stále všemožne snažia eliminovať nepriaznivý vplyv dejín. Eliade umiestňuje vznik historičnosti do obdobia mesiánstva. Mesiáš príde, jeho príchod je v budúcom čase. V budúcom čase tak ustanoví minulé čas. Čas pôvodného poriadku. Ďalšia racionalizácia mesiánizmu v dobe osvietenstva potom priamo presúva tento zlatý vek z minulosti do budúcnosti. Eliade princíp zmyslu dejín pripisuje Leibnitzovi. (Eliade, 2003) Počínajúc osvietenstvom vzniká história, ktorá je nielen zmysluplná, je dokonca vysvetľujúca. Veci minulé sa zrkadlia v prítomnosti. Poznanie minulosti potom zodpovie, aká bude budúcnosť a umožní s ňou manipulovať. Dá priestor samému človeku vytvoriť priestor hodný mesiáša, dokonalú spoločnosť, samotnú symbolizujúcu pôvodnú hierofániu, ktorá zriadi stav a ten navrátiť boh požehná. Eliade priamo pripisuje vznik histórie kresťanskému

Zmysel dejín podľa marxistickej koncepcie: po počiatkovej motanici prvotno-spolnej spoločnosti vzniká dejinné uvedomovanie si spoločenských tried, ktoré vedie k ich eliminácii komunistickou revolúciou, po ktorej už dejiny nebudú mať význam.

náboženstvu, ktoré človeku „odhaluje súčasne osobnú slobodu a nepretržitý čas (místo času cyklického).“ (Eliade, 2003) Okrem osobnej slobody prináša aj zosobnenú relevanciu. Novým momentom kresťanstva určite je, že význam nemá len samotný artefakt, objekt viery, ale aj strážca, majiteľ alebo dedič takéhoto artefaktu. Posvätný objekt je transformovaný v majetok.

Eliadeho rekonštrukcia svojho času

Eliade zavádza predpoklad, že archaický človek robí všetko preto, aby eliminoval dejinnosť. Práve to je zmysel cyklických rituálov, vracat' spoločnosť do pôvodného stavu, rekreovať. Eliade píše uvedené myšlienky v ére vrcholiacej moderny, kedy život bez dejinného významu treba hľadať vo vzdialených lokalitách. Geograficky aj časovo.

História je v počiatkoch racionalizácie slepá sila, prírodná, neskrotná. Nemá morálny zmysel a tlačí človeka vpred vďaka udalostiam minulým. Tak ju aspoň vidí Eliade v podaní Hegela. S príchodom Marxa však prichádza aj zvrät v chápaní zmyslu dejín. Presvedčenie o svojej schopnosti substituovať pôvodnú nadľudskú kreáciu, moderného človeka vedie k vyprázdneniu posvätna. Schopnosť manipulovať realitou, vytvoriť predstavu budúcnosti, dokonalej budúcnosti, lepšej než vek kedykoľvek predtým, nahrádza minulé stvorenie a ten skutočný zlatý vek

presúva bezpečne do minulosti. A to dokonca minulosti dosiahnuteľnej. Z tejto koncepcie vychádza nielen samotný marxizmus, ktorý samotný možno chápať ako sakralizovanú Marxovu filozofiu, ale aj všetky národné a nadnárodné socializmy a ľudovogenocídne a anarchistické hnutia, ktoré stvorila moderna dvadsiateho storočia. (Porovnaj Eliade, M.: Dějiny náboženského myšlení III.)

Eliade hodnotí život moderného človeka ako podstatne ťažší, než život archaického človeka. Počiatky moderny sú prístupné pre vytváranie dejín. Ale neskôršie, prúd histórie už len unáša ľudí ďalej a ďalej. „Sloboda tvoriť dejiny, ktorou sa hrdí moderný človek, je iluzórna skoro pre celé ľudstvo. Človek má nanajvýš slobodu vybrať si medzi dvoma postojmi: 1. Vzдорovať dejinám, k čomu sa rozhodne iba úplná menšina ľudí (a v takomto prípade sa môže slobodne rozhodnúť pre samovraždu alebo deportáciu); 2. Uchýliť sa do podľudskej existencie alebo utiecť.“ Podľa tohto konceptu moderna ľudí skôr zotročuje, kým archaická spoločnosť prítomného posvätna dáva človeku slobodu a okrem toho aj participáciu na dôležitosti kreovania sveta. (Eliade, 2003).

Historizujúci postoj nahrádza náboženskú ontológiu pri vysvetľovaní ľudského (spoločenského) utrpenia. Kým archaickému človeku stačí pochopiť príčinu zla, ktoré je na neho zoslané, aby nastalo uvoľnenie (aspoň duševné), moderna vysvetľuje príkorie nevyhnutnosťou pre príchod budúceho času. Každý režim, ktorý bude je budúcnosť, prichádza o prítomnosť. Okrem ontologickej zmeny však moderna prináša najmä prenos komunitných hodnôt do celospoločenských. Náboženstvo, rituály, kultúrne hodnoty, nič z toho už nepatrí rodine alebo malému spoločenstvu. Moderná spoločnosť má monopol normalizáciu obradov ľudského života. Tiež vytvára a monopolizuje kult.

Monopolizáciu kultu substituujúceho sakrum je typický rovnako socializmus národný, ako nad-

Axis Mundi

národný. Alred Rosenberg vykráda všetky „mystéria“ minulosti. Vtláča modernitu do tradícií, čo i len trochu kompatibilných, pretvára *Bräderbunden* na matricu, z ktorej má byť odlievajú nový národnosocialistický človek. (Porovnaj Szabó, 2005) Očisťuje staré vzory od komplikovanej symboliky, jednoduchou propagandou vytvára všadeprítomnosť nového poriadku v podobe monumentálnych stavieb, ale aj obradov parodujúcich všetky minulé parády. Jeho *Mýtus 20. storočia* síce nik nečíta, čo však nevelmi bráni v sakralizácii tohto zvláštneho artefaktu režimom. Národno-socialistické blúznenie má tiež druhé ostrie, kedy pretvára modernistických vodcov na potomkov mýtických bytostí (ako si už dávnejšie všimol Václav Černý – Černý, 1995). Jeden z Rosenbergových predchodcov, rasistický teoretik Arthur de Gobineau tak odvodzuje (vytvára) svoj rodokmeň skrze všetkých kráľov Európy od samého Votana. Režim modernistickej autokracie sústredí podstatnú časť svojej mytologizácie dejín na očakávanú budúcnosť, necháva svoje elity mytologizovať svoje vlastné životné historky, ale aj zaručené zvesti o bájných predkoch, ale aj héroických skorších inkarnáciach (Himmler a spol.). Keď život moderného hérao končí, niečo z neho predsa len pretrvá. Kult héroov, pôvodne z Antického Grécka je, kult „...významných osobností, ktoré sa preslávili významnými činmi.“ (Pečenka, Luňák, 1999). Najvýznamnejšia osobnosť, ktorá sa takto preslávila, bol isto nadnárodný socialista, Vladimír Uljanov Lenin. Ten sa stal „večne živým“, bol nabalzamovaný a vystavený v mauzóleu. Kult mŕtvych predkov-zakladateľov takmer prerástol do faraónskych rozmerov, keď sa dal obdobne zbožštit' aj Jezef Džugašvilij Stalin a podľa jeho vzoru aj lokálny satrapovia sovietských satelitov – Dymitrov úspešne fyzicky, Gottwald, ktorého schránka podľa hne rozkladu, však len symbolicky.

Napriek vyššie uvedenému je nutné uviesť aj kontrapríklady, kedy modernistické ideológie nevykrádajú iba prejavy sakrálneho kultu, ale (aj keď isto nie vedome) pripodobňujú svoje správanie archaickým kultúram s ich ideálmi *in illo tem-*

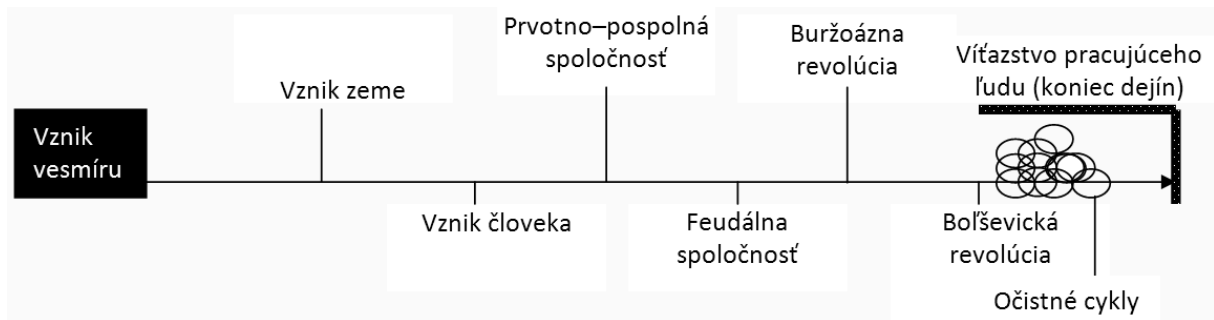
por. Chruščov vypratáva chrám (mauzóleum) od Stalina, vzniká tak ústredný kult na červenom námestí, *Axis Mundi*, kde sú pútnici v spojení so satrapom, vrahom, ale zároveň tvorcom národa. Leninom, veľkým héroom. Zlatý vek je tiež sprítomňovaný (snáď dokonca aj vyvoláva ľahkú kognitívnu neistotu čas onoho kalendára, starého veku, ktorý umožnil, aby sme slávili októbrovú revolúciu v novembri....). Táto revolúcia sa pripomína snáď viac, než sa samotná „svetlá budúcnosť“ „buduje“ a tak sovietsky (rádový) socializmus čoskoro skončí v špirále sprítomňovania minulého veku.

Za zmienku stojí aj bolševikmi kodifikované vyústenie dejín, priam eschatológia. Táto je založená na uzavretom lineárnom (sekvenčnom) čase. Tento čas začína v okamihu vzniku vesmíru a končí zánikom dejín v okamihu víťazstva pracujúceho ľudu nad všetkým ostatným.

V okamihoch od bolševickej revolúcie po koniec dejín nasleduje množstvo očistných cyklov, kedy sú neprajníci objavovaní a eliminovaní. Na uvoľnené miesta sú iniciované a dosadzované nové kádre. Čistkami sa tiež pripomína revolučné úsilie.

Moderna však vyvolá z človečenstva „hlbín nevedomia“ aj bizarnejšie režimy. V Číne prichádza Mao s koncepciou permanentnej revolúcie. Revolučný boj, odohrávajúc sa *in illo tempore*, je najvýznamnejším momentom komunistických režimov. Tento zlatý vek je preto približovaný v pravidelných očistných cykloch spojených s obetami starých kádrov a iniciovaním nových červených gárd. Keď je permanentná revolúcia nepraktická, nahrádza ju zástupný symbol redistribúcie bohatstva, s revolúciou úzko spojeným. Nie vždy možno povolať, masy aby opustili budoval'ské úsilie a prepadli revolučnému besneniu, ale vziať majetok (aj život) pomyselného renegáta možno vždy. Napokon, všetko aj tak patrí spoločnosti. (Short, 2001). Proces revolučného násillia tak sprítomňuje pôvodný konštituuujúci moment tvorenia režimu.

Kim Ir Sen v KĽDR vytvára koncepciu permanentnej partizánskej vojny, stachanovského úsillia

Dejinný údel v podaní ideológie boľševizmu, zjednodušené

a mýtického dedičného hrdinstva. Vyvoláva o sebe obraz partizánskeho bojovníka, ktorým však bol len formálne, prežívajúc túto éru v bezpečí výcvikového tábora ríše Sovietov. Tento imidž dedí Kim Čong Il, jeho prvorodený syn, ktorý, aj keď narodený 1944, stáva sa rovnako dobrým partizánskym bojovníkom. Po skone svojho otca preberá satrapiu, avšak prvý vládca Kim Ir Sen aj po svojej fyzickej smrti zastáva úrad prezidenta, povýšený na „večného“, stálej titulárnej hlavy boľševického štátu. (Buzo, 2003) Kult osobnosti vodcu, živého či mŕtveho, tak substituie posvätný artefakt. Dokonale dehumanizovaný vševládca je stredom sveta boľševickej spoločnosti. Svojím významom sa pre radového otroka stáva „najvyššou bytosťou“, rozhodujúcou nielen o živote a smrti jednotlivca, ale najmä o osudoch celej spoločnosti (hladomorie, presídlení a podobne). Cieľom režimu nie je ani tak vytvoriť Marxov ideál uvedomelého filozofujúceho robotníka, ktorý dokáže v symbióze existovať, ale dokonale ovládaného nedouka s prefiltrovaným rozhl'adom, zameraného na získavanie skromných statkov a zbytočných pôct amorálneho režimu.

Najtragickejší z ázijských socialistických pokusov, režim Červených Kmérov satrapu Pol Pota na tri roky skutočne dosiahne vytúžený zlatý vek. Tento režim úspešne spojil kolektívnosť socializmu s neulpievaním théravadového Buddhizmu, aby dosiahol svoj ideál Khmérskeho ušľachtilého roľníka. Úspešne vyst'ahoval obyvateľ'ov miest na vidiek, aby ľudia živiaci sa dovtedy svojim umom vidieckou prevýchovou pochopili, že mať je nemiestne. Znárodnil všetko osobné vlastníctvo. Už

aj tak veľmi skromný Kmér nepotrebuje nič okrem čiernešilovej uniformy a sandálov z pneumatík. Ad absurdum dovádza modernistický vzor presúvania ťažiska tradičnej funkcie rodiny na spoločnosť, keď koncept rodiny *de facto* ruší. Heterosexuálne splynutie je dôležité len pre plodenie ďalších generácií revolucionárov, inak je neprípustné. Režim inak striktno oddeľuje mužov od žien. Deti sú budúcnosťou spoločnosti, preto sa o ne aj spoločnosť stará. Po tom, čo rozpúšťa rodinu, vo svojej vrcholnej fáze zakazuje ľuďom získavať si stravu individuálne. Spoločné kuchyne sprostredkujú rovnakú misku každému podľa jeho zásluh; zberanie lesných plodov je trestané. Buddhizmom poznačený režim sa však neuspokojí s materiálnou rovnosťou, dôležitým prvkom príchodu zlatého veku sa stáva odpútavanie sa od individuálnych myšlienok, duševným vlastníctvom počínajúc a subjektívnym postojom končiac. Takáto transformácia má viesť k dokonalému vyvanutiu individua. Proces pretvárania pôvodne sedem miliónového národa na armádu strojčekov na ryžu (na výrobu aj na spotrebu) ukončila až Vietnamská okupácia v roku 1979. (Short, 2005) Aj demokratické modernistické režimy majú svoje zástupné symboly a rituály. Ale keďže náboženstvo nevidia ako svoju opozíciu, bolo by zbytočné fabulovať komplikovanú konštrukciu o onom čase ich založenia.

V čase pádu Pol Potovho režimu už hlavný ideový prúd, v globálnom meradle, nepatrí moderne, ale štýlu, ktorý prišiel po nej.

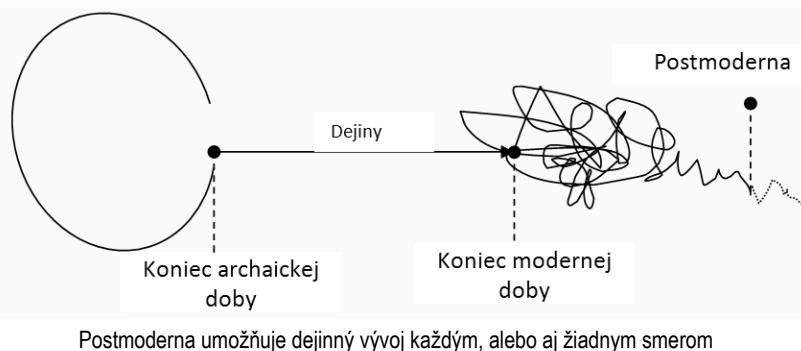
Postmoderná transformácia onoho času

Moderna ukázala svetu všetko, čo je možné

Axis Mundi

vytvoriť. Bola vlastne natoľko vyčerpávajúca, že tomu, čo prišlo po nej, nenechala ani autentický názov; postmoderna. Ontologický obrat k postmoderne možno vystopovať v okamihoch, kedy ľudský duch pochopil, že onen zlatý čas nemusí vôbec nastať (v budúcnosti), pretože žiadna budúcnosť nastať nemusí. Moderna je založená na presvedčení, že existujú hodnoty, pre ktorých dosiahnutie sa oplatí trpieť, umierať a vraždiť. Druhá svetová vojna však ukázala, že môže existovať utrpenie a umieranie, ktoré nie je ospravedlniteľné ničím. Vodíková bomba potom urobí bodku za históriou. Spoločnosť, ktorá by mala monopol na pravdu, sa tak postupne stáva neslušnosťou. Pravda, tesne nasledovaná ideológiou, sa zase raz presúva, tentoraz znovu na bedrá jednotlivca. Postmoderna tiež prichádza s oslobodzujúcou ontológiou. Kým v moderne mohol človek túžiaci po slobode buď „...vzdorovať dejinám ... a v tomto prípade se môže slobodne rozhodnúť pre samovraždu alebo deportáciu.“ alebo „Uchýliť se do podľudskej existencie alebo utiecť.“ (Eliade, 2003) Heideggerov a Sartrov existencializmus prináša koncept slobody v konformite. Človek sa môže slobodne rozhodnúť nevzdorovať, pričom jeho bytie je rovnako hodnotné ako keby vzdoroval. Šedá každodennosť nevzdorovania sa stáva umeleckým predobrazom. Napokon, postmoderna inštitucionalizuje aj vzdor. Podporuje svoje subkultúry, skupiny, ktoré netreba indoktrinovať svetonázorom, aby boli asimilované, aby sa stali súčasťou celku. Všeobímajúca postmoderna ich integruje svojou ekonomicky kvantifikovanou toleranciou. Keďže toto platí aj pre radikálnejšie subkultúry (aspoň v ideálnom prípade), vzdorovať dejinám, *mainstreamu*, už nie je samovraždou, ani nevyústi v nevyhnutnosť ostrakizmu. Na druhej strane však ani nenadobúda väčšiu hodnotu, ako konformné nevzdorovanie. Moderna obrala človeka o väčšinu individuálnych slobôd a pretvorila

ho na koliesko stroja smerujúceho k vytýčenej budúcnosti. Postmoderna obrala človeka o poslednú zo slobôd, možnosť odporovať „veľkej ideí“ a vytýčenej budúcnosti. Prúd ustal, plávať niet voči čomu. Ontologická neistota postmodernity sa prejavila aj v prístupe k permanentným artefaktom, ktoré prežili ako symboly archaických čias. Nespornosť permanentnosti sakrálnych objektov archaických čias bola spochybnená modernou. Postmoderna tento koncept však nadobro vyvrátila. V postmoderne nie je permanentné nič. Prostriedky informačnej a komunikačnej techniky čoskoro premostili vzdialenosti našej planéty a v podstate sprístupnili všetky objekty na Zemi ľudskej myslí v každom okamihu. Priestor prestal byť problémom, oveľa väčším problémom sa však stal čas. Hodnoty sa postupne stali efemérnymi a ich relevancia relatívnou. Kým v archaickej spoločnosti boli objekty uctievania sprítomnené permanentne vďaka svojej podstate, v postmoderne sú sprítomňované dočasne pomocou post-typografických médií. Akos Szilágyi si všimá, že „Techno-telemédium simuluje iný svet; zmyslovo tento iný svet možno vnímať pomaly už len v podobe modrastého obrazu druhého sveta. Tento svet – bezprostredný, parciálny, miestny svet, existuje v zmyslových skúsenostiach a reflekovatný – pomaly bledne, scvrkáva sa, stráca dimenzie reálnosti, rozprestranenosti a kontinuity. Na jeho miesto, ak použijeme túto hmlistú metaforu, nastupuje elektronická obrazovka, druhý svet, ktorý možno zakúsiť ako obraz, vlastniť ako obraz. Lenže tento druhý svet sa

pomaly stáva jediným svetom. A tým pomaly zaniká práve doterajšia náboženská stavba sveta, ktorá človeka existenciálne situovala ako obyvateľa dvoch svetov na hranicu dvoch svetov: totiž medzi zdanlivý a dočasný materiálny svet a pravý a večný duchovný svet." (Szilágyi, 1999) Szilágyi ďalej vyvodzuje, že onen čas sa úplne stráca, pretože: „modernita tieto náboženské „dva svety“ nezrušila, iba ich sekularizovala, keď „druhý svet“ priniesla na zem a umiestnila ho do historickej budúcnosti. Zato elektronický obraz tento „druhý svet“ jednoducho ruší. Moc obrazu sa ponáša na elementárnu zmyslovú moc zakúšanej reality, preto sa s ňou môže stotožniť, aj keď ňou nie je.“ (Tamže) Problém snáď netreba vidieť natoľko tragicky. Aj modrastý svet televíznej obrazovky má svoje ukotvenie vo fyzickom svete na oboch stranách komunikačného kanálu. Na strane tvorcu a tiež na strane konzumenta. Veľmi modernisticky v tomto prípade pôsobí merateľnosť úspechu televíznej produkcie. Miera posvätnosti je tak vyjadriteľná mierou sledovanosti. A práve toto spojenie vytvára cestu mimopriestorom do snového sveta za onoho času. Szilágyi orientuje svoju pozornosť práve na politiku, ale väčšinu momentov, ktoré zdôrazňuje možno spojiť aj s náboženstvom. Napokon, moderna z politiky spravila náboženstvo a z náboženstva politiku. Postmoderna dokonale ekonomicky kvantifikuje každú pôvodne kultúrnu hodnotu. Produktom sa stáva politik, rovnako ako tovar v štandardnom chápaní, tiež náboženský profesionál, respektíve jeho prejav.

V postmodernej koncepcii mediatizácie všetkého sa náboženstvo, politiky, respektíve všetko, čo nieslo črty nejakej vyššej hodnoty, mení na komoditu, konzumný tovar, fiktívnu zábavu, hru, súťaž.

Kým moderna potláča vôľu, ktorá by jej odporovala, postmoderna otupuje každú vôľu bez rozdielu. Fungovanie v mediálnej komunite „nevyžaduje aktívnu prítomnosť, zodpovednosť a súhlas člena ... spoločenstva, ale pasívnu toleranciu člena diváctva, príznačnú pre človeka riadeného zvonku..." (Szilágyi, 1999). Dôležitým

momentom je spôsob predávania informácii konzumentovi, ich hierarchizovanie. Napriek tomu, že postmoderna upúšťa od jednoznačnej pravdy, ktorú by bolo možné zaznamenať, efemérna hierarchia obrazov vytvára hodnotový rebríček konzumenta. „Technický obraz sa stal demiurgom reality.“ „Najostrejší rozdiel, oddeľujúci postmodernú simuláciu od modernej mágie obrazu (...), spočíva v tom, že posmoderná simulácia nepodnecuje na iracionálne konanie, neuvádza masy konzumentov do pohybu, naopak, ušetrí im konanie, účasť na formovaní histórie, keď na obrazovke esteticky zväčšuje a modeluje skutočné, ale v čase a priestore zmenšené, zostrihané revolúcie..." (Tamže). Treba súhlasiť s tým, že takýto koncept šetrí množstvo ľudských životov. Ak konzument zažíva revolučné nadšenie v istote svojej domácnosti, koná tak civilizovanejšie ako modernistický „barbar“.

Mediálna spoločnosť má svoje nástroje, ktorými zisťuje spätnú väzbu. Neuchyľuje sa k modernistickej hrubosti predpovedanej Orwellom, používa nástroje pasívnej odozvy, peoplemetre. Práve peoplemeter si poradí s každým prúdom v postmodernej spoločnosti. Vďaka nemu televízna spoločnosť vie, akú realitu generovať a kedy. Je typickým príkladom zovšeobecnenia a postmodernej „všeintegrácie“. Práve rituál sprítomňujúci onen zlatý vek je rituál zapínania televíznej obrazovky a nahliadania do trblietavého sveta trikov, platný pre každého člena spoločnosti. Mediatizácia a zbožštenie sa stávajú synonymom, pričom možnosť mediatizácie je zdanlivo prístupná každému. Ilúzia splynutia s božstvom z televíznej obrazovky je kľúčovou v postmoderne. A onen zlatý vek nemizne, presúva sa zo vzdialenej budúcnosti moderny (zo svojej podstaty) do tesnej budúcnosti postmodernej, zdola ohraničenej relevantným televíznym programom. Televízor sa tak stáva osou sveta domácnosti, jej stredobodom, miestom, pri ktorom sa stretá rodina, ktorému venuje pozornosť jednotlivcov. Splynutiu s týmto médiom možno úplne prepadnúť, stratiť súdnosť aj vkus; Pitoreskná postavička, Braňo Mojsej, sa na svojej

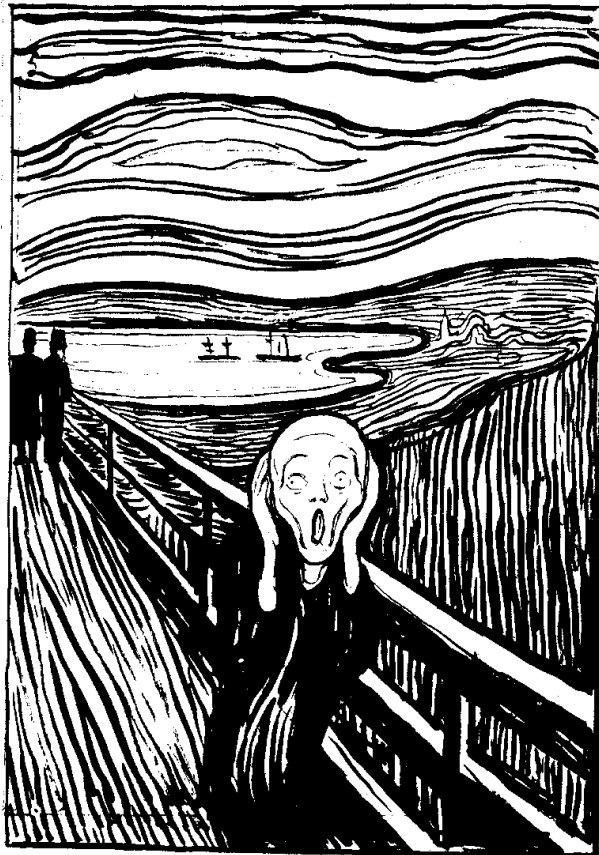
internetovej stránke priznáva, že mu nezáleží, aký postoj k nemu majú ľudia, ktorí jeho exhibície vzhliadnu, dôležité je, že sa ním zaoberajú... A práve zdanlivosť je ďalším kľúčovým aspektom postmodernity. Archaický svet splyval s pôvodnými archetypmi nevyhnutnosťou posvätna. Moderna vytvorila falošné posvätno z profánna. Postmoderna napokon sposvätnila samotné falšovateľstvo. Práve koncept postmoderného sveta akoby v konflikte s moderným svetom napokon môže ukázať momenty zviditeľňovania postmodernity. V Kambodži reakčný režim v záchvate zúfalstva pred víťazstvom Červených Kmérov navlečie svojich bojovníkov do čiernych uniforiem parodujúcich červenokmérske. Nechá ich vítať obyvateľmi Pnompeňu ako osloboditeľov a následne vyjednávať so skutočnými Červenými Kmérmi, ako by to bola ich bratská organizácia. Neúspešne. Pol Potov režim je príliš modernistický, aby takúto fabuláciu ocenil. Philip Short nazýva takýto prejav unikátnym, avšak nie príliš nezvyčajným. Po „nežnej revolúcii“ vítajú nového prezidenta Havla zástupcovia novovzniknutej bunky Občanského fóra prezidentskej kancelárie odstupujúceho Gustáva Husáka. Zmena ideológie nie je možná tam, kde táto vôbec nie je prítomná. Napokon, zdvihnúc pohľad od mikrosvetu Kampučie ku globálnemu, možno len poblahoželať predstaviteľovi *realpolitik*, Kissingerovi k Nobelovej cene za mier. (Short, 2005) Postmoderna samozrejme dokáže emulovať aj samú modernu. Obe najrozšírenejšie koncepcie dejinnosti, Fukuyamov „Koniec dejín a posledný človek“ a Huntingtonov „Stret civilizácií“ sú dielami postmodernity. Rozdiel je len v tom, či formálne uznáme globálnu mediatizovanú postmodernu ako jeden typ režimu (Fukuyama), alebo ako množstvo paralelných režimov, fungujúcich v mediálnom priestore (potenciálne) rovnako, avšak rôzniacich vo svojich fyzických aspektov.

Konflikt medzi modernou a postmodernou spoločnosťou sa tak stáva jednostrannou záležitosťou. Postmoderna so svojou výhodou mediatície preklápa modernú spoločnosť do pozície divočstva, ako onedna prezentovala moderná

spoločnosť archaická. Szilágyi si všíma, že bazírovanie na hodnotách, v postmodernom *newspeku* fundamentalizmus je prejavom necivilizovanosti. Szilágyi tiež na príklade umierajúceho Sovietskeho zväzu s jeho modernistickým konzervatívnym politbirom počas prevratu a protiprevratu v 1991 nezískava mediálne body a rýchlo upadá, bez ohľadu na program. Szilágyi tiež upozorňuje na principiálny konflikt medzi typografickou mediatáciou (časopisy, knihy) a post-typografickou (televízia, internet), kde verí, že post-typografické médiá vo svojej podstate pôsobia antimemoračne (oproti tlačovým médiám, ktoré informácie zachytávajú). (Szilágyi, 1999)

Rozdiel medzi koncepciou moderny a postmodernity možno tiež ukázať na príklade samotného vnímania mediálneho sveta, respektíve mediálneho obrazu v ňom. Modernita chápe informačné kanály ako prostriedky propagandy, ktoré šíria svetonázor, ktorý môže byť „náš“ alebo „ich“. Postmoderna je na tomto mieste relativistická, reflektuje skôr rôznorodé „pravdy“ v rámci sveta komunikačných technológií. Dokonalým príkladom je potom vzťah k internetu. Táto globálna počítačová sieť sa stala významným médium, komunikačným nástrojom. Zdanlivo je vo svojej podstate v opozícii k televíznym spoločnostiam, pretože (rovnako zdanlivo) umožňuje šíriť informácie (vytvárať mediálny obraz) rovnako veľkým mediálnym skupinám ako jednotlivcom. Profesionálom rovnako ako nadaným amatérom. Pravdou je, že postmoderná neprehľadnosť efemérnosti, poloprávd a fabulácii vytvorila aj na internete mediálny *mainstream*, ktorý je úzko previazaný s telemédiami, a amatérska produkcia sa dostala do domény subkultúr. K internetu tak možno pristupovať ako k hlásnej trúbe poloprávd. Takéto videnie aplikujú modernistické skupiny pôsobiace na internete, v podstate ho nenávidiace. Exemplárnym príkladom sú islamistické aktivistické skupiny. Napríklad tzv. Osama bin Ladin crew so svojimi výzvami pre všetkých veriacich moslimov na zničenie internetu. (Treba však poukázať aj na prítomnosť postmoderného prvku, mediálneho obrazu

bin Ladina, ktorý určite túto skupinu nevedie, avšak ako známy mediálny fetiš je dokonalým postmoderným maskotom). Postmoderné skupiny aktivistov (aj islamských) vidia internet ako priestor pre alternatívne bytie; kyberpriestor.

Použitá literatúra

- BUZO, A. (2003): *Partizánska dynastia*, Praha:
- ČERNÝ, V. (1995): *Rasizmus, jeho základy a vývoj*. Olomouc
- ELIADE, M. (1997): *Dejiny náboženských ideí a predstáv, diel 3*. Bratislava
- ELIADE, M. (2003): *Mýtus o večnom návratu*. Praha
- ELIADE, M. (2004): *Inciacie, rituály, tajné spoločnosti*. Brno
- ELIADE, M. (2004b): *Obrazy a symboly*. Brno
- GÁL, T. (2007): *Elektronický džihád, projekt individuálneho výskumu*. Bratislava; (Nepub. text určený pre KPR)
- HUNTINGTON, S. P. (1997): *The clash of civilizations?* In: *The clash of civilizations and the remake of world order*, New York
- HUNTINGTON, S. P. (2001): *Stret civilizácií, Boj kultur a proměna světového řádu*, Praha
- Kolektív (1984): *Ateistický slovník*. Bratislava
- MARX, K.; ENGELS, F. (1996): *Spisy, Zv. 20*. Praha
- ORWELL, G. (2000): *1984*. Praha
- SHORT, Ph. (2001): *Mao*, Praha
- SHORT, Ph. (2005): *Pol Pot*, Praha
- SKAZKIN, S. D. (1981): *Abeceda ateisty*. Praha
- SZABÓ, M. (2005): *Rasa a vóla*. Bratislava
- SZILÁGYI, A. (1999): *Stár Boris a stároviči*. Bratislava

(Porovnaj Gál, 2007)

Vnímanie internetu nie je natoľko homogénne, aby bolo možné hovoriť o jeho mieste v postmodernej transformáciách onoho času. Pravdepodobné však je, že onen čas internetu už bol.

Záver

Archaický človek sprítomňoval pôvodný akt kreácie, vykonaný *in illo tempore* svojím významom voči permanentným artefaktom, prevádzkovaním nemenných rituálov a odstraňovaním dejinných zmien, ktoré boli preňho zmenami nepríjemnými. Takýto stav sa pomaly preklenul do historického významu éry individualít a zosobneného posvätna.

Historický človek moderny bol nútený smerovať k zlatému veku v pomerne vzdalenej budúcnosti. Idea, ktorá ho viedla, substituovala tradičné posvätno, voči ktorého konceptu bola konkurenciou. Katastrofy dejín, ktoré sa postupne nabáľovali, si vyžiadali prechod do virtuality postmodernity.

Postmoderný človek nie je nútený k vyznávaniu veľkých vecí a v podstate ani ku vzťahu k hodnotám. Onen čas je pre neho na dosah; rovnako zdanlivo ako všetko v jeho realite.